

**TRANG PHỤC TRUYỀN THÔNG
CỦA PHỤ NỮ BỘ TỘC LÀO
Ở HUYỆN SÂM NỪA, TỈNH HỦA PHẤN**

VIENGPHONE SOUKHAVONG

Các tư liệu cho biết, bộ tộc Lào thuộc Ngôn ngữ Lào - Tay, từ Vân Nam (Trung Quốc) chuyển cư sang cố đô Luông Pha Bang, Xiêng Khoảng rồi dần chuyển sang huyện Sâm Nưa (tên cũ là Buôm Xả); ngoài ra, còn ở các huyện Sâm Tạy (Sâm Tợ), Hủa Mương và Xiêng Khô thuộc tỉnh Hủa Phấn - tỉnh có 9 bộ tộc cùng sinh sống, trong đó bộ tộc Lào chiếm số lượng lớn.

Sâm Nưa là huyện trung tâm của tỉnh Hủa Phấn, phía Đông giáp huyện Xiêng Khô, phía Tây giáp huyện Hủa Mương, phía Nam giáp huyện Viêng Xay, phía Bắc giáp huyện Mưong Ét. Huyện có 109 bản làng, với dân số 58.000 người (số liệu năm 2011). Ngoài bộ tộc Lào, trong huyện còn có các bộ tộc Phù Thai, Kơ-mú, Hmông, Hoa tạo nên sự giao thoa văn hoá giữa các bộ tộc trong vùng. Trong huyện, bộ tộc Lào chiếm số lượng lớn và tập trung chủ yếu ở các làng Phấn Xay, Na Thồng Chong, Thạt Mưong, Mi Xúc, Mưong Ham, Mưong Xang... Đến nay, đồng bào còn bảo lưu được di sản văn hóa phong phú, thể hiện ở các phong tục tập quán, sinh hoạt tín ngưỡng tôn giáo, các bài hát dân gian (*Khắp lăm*), nhà sàn và tiêu biểu nhất là bộ nữ phục truyền thống. Bộ nữ

phục này gồm váy, áo cùng các đồ trang sức phụ trợ.

1. Váy (*xin*)

Váy của phụ nữ Lào là loại váy kín, dài, được chia làm ba phần khá rõ rệt: Cạp váy (*hủa xin*), thân váy (*phưn xin* hay *tô xin*) và chân váy (*tin xin*).

Lấy chiều rộng chân váy làm chuẩn, váy của bộ tộc Lào có ba loại theo các kích thước : 88 - 90cm, 78 - 80cm, 68 - 70cm. Tuy chiều rộng chân váy khác nhau, song các váy đều có chiều dài 170cm. Vải được khâu thành váy thường có khổ rộng 120cm hoặc 100cm. Mỗi chiếc váy được tạo từ mét mảnh vải ứng với 3 bộ phận khác nhau (cạp váy, thân váy, chân váy) rồi khâu khếp kín với nhau thành chiếc váy.

Cạp váy ít khi trang trí, thường từ vải sọc dọc màu trắng hoặc màu đen rồi ghép vào, cũng có khi chỉ làm cạp váy bằng vải cùng màu với thân váy.

Thân váy có hai loại: một loại trang trí hoa văn và một loại để nguyên nền vải đen. Hoa văn ở thân váy thường là hình người và một số loài vật như ngựa, bướm, rồng, cua.

Chân váy là một bộ phận được trang trí nhiều nhất, các mô típ hoa văn chủ yếu là các con vật, ngoài ra có hình người, cây, hoa lá.

Xét theo cách dệt, váy của người Lào có ba loại khác nhau: *xin mắt mí*, *xin khăn*, *xin cọ*. *Xin mắt mí*, *xin cọ* là loại váy được dệt theo kiểu IKat và trang trí nhiều hoa văn hình rồng, rau cần trôi, cỏ bọ...; còn *xin khăn* là loại váy dệt có các đường sọc ngang mà không có hoa văn.

Để dệt mỗi một chiếc váy kiểu một tấm vải có cả chân váy cần khoảng 5 lạng sợi màu để làm sợi ngang (sợi dệt), giá mỗi 1kg sợi vào thời điểm tháng 2 năm 2012 là 480.000kíp/kg (60 đô la Mỹ), chưa kể sợi dọc.

Trước đây, người phụ nữ bộ tộc Lào tự trồng dâu nuôi tằm và kéo tơ về làm sợi dệt hoa văn của váy, nhưng hiện nay họ không còn trồng dâu nuôi tằm nữa nên phải mua sợi hoặc tơ về để dệt. Tuy nhiên, một số màu cơ bản (như màu đỏ, xanh, tím, vàng, nâu...) vẫn được nhuộm từ chất liệu tự nhiên.

Ngoài để mặc, váy còn được làm quà tặng, đồ thách cưới; có khi còn làm của hồi môn, cá biệt còn là tài sản được truyền từ đời này sang đời khác của người Lào.

2. Áo (xỉa)

Áo phụ nữ (*xỉa phù nhinh*) mặc ngày thường hay ngày lễ hội, cưới xin đều cấu tạo gần như nhau, kiểu xẻ ngực, gần giống áo cánh truyền thống của phụ nữ Việt, cả thân áo và tay áo đều rộng. Áo thường có hai loại: loại ngắn tay và loại dài tay (phổ biến

hơn), hai ống tay dài trùm đến bàn tay, được chắp ở khuỷu và may vừa ống cánh tay. Thân áo phía sau có một đường khâu giáp hai mảnh vải lại với nhau chạy dọc từ gáy xuống sống lưng, có chiều dài từ 35cm đến 38cm. Dù là áo dài tay hay áo ngắn tay thì vạt áo chỉ dài đến ngang hông. Hai bên vạt áo không có túi, cúc áo bằng vải ở bên phải và cài khuy bên trái vạt áo. Cúc áo được làm bằng vải tròn dệt; khi mặc hai vạt áo được cài vào nhau.

Áo được may từ tấm vải dệt trơn (*phetấm*), cùng một màu, không thêu và trang trí hoa văn, do đó trước khi khâu, cắt, họ đo tay áo rất cẩn thận, phần thân áo được đo bằng cách ướm thử miếng vải lên người. Khi cắt xong họ mới khâu bằng tay hoặc bằng máy. Chỉ khâu áo cùng màu của áo.

3. Yếm (xỉa hát nôm)

Trước đây yếm của người phụ nữ bộ tộc Lào là miếng vải thổ cẩm may kiểu chiều ngang rộng khoảng 25 - 30cm, chiều dài vừa bó thân ngực của người mặc, có dây buộc hoặc có cúc ở phía sau gáy. Ngày nay ít người sử dụng loại yếm này, thay bằng loại yếm vải công nghiệp.

4. Thất lưng (sái eo)

Thất lưng được làm bằng các loại kim khí như vàng tây, bạc hoặc nhôm, rộng khoảng 3,5cm, dài 1,02m - 1,06m. Thất lưng được đánh kiểu mắt xích nối lại với nhau gần giống như dây chuyền vàng đeo cổ, có nhiều màu (vàng, bạc, đen), có nhiều họa tiết hoa văn hình học cách điệu, hoa văn chùa tháp. Đầu của dây thất lưng được trang trí rất cầu kỳ, còn phần đuôi có cái treo để giữ cho thất lưng khỏi tuột.

Dây thắt lưng có công dụng giữ cho váy ở trạng thái cân bằng khi đi lại. Khi thắt, người mặc cài đuôi dây thắt lưng vào trước, sau đó kéo đầu dây còn lại cài vào dây phía hông bên kia để giữ đầu dây đứng phía trước bụng. Khi mặc váy, thắt lưng quấn chặt lấy đầu váy, đoạn thừa gấp nếp về phía trước. Dây thắt lưng làm tăng thêm vẻ đẹp phụ trợ với chiếc váy, áo, tạo vẻ thon gọn cho người phụ nữ, nhất là khi múa hát.

5. Khăn (*phe biéng* hay *phà biéng*)

Khăn có hai loại chính là *khăn đơn*, dài khoảng 2m, rộng chỉ 18cm, khi quàng không gấp bề rộng được và *khăn gấp đôi*, dài khoảng 2m, rộng 35cm, khi quàng gấp đôi được bề rộng. Khăn được dệt bằng sợi bông, sợi màu hoặc tơ tằm, rất công phu, tốn nhiều thời gian vì có nhiều hoa văn thêu bằng tay phủ kín mặt khăn. Các mô típ hoa văn được người phụ nữ Lào Sầm Nưa ưa thích thêu trên khăn là hoa văn hình răng cưa (*khèo lười*), hình chim (*tô nốc*), voi (*tô xạng*), bướm (*meng cạ bựa*). Hai đầu khăn được trang trí thành các chùm (múi) từ những múi sợi chỉ màu trang trí ở hai đầu chiếc khăn.

Cách quàng khăn của phụ nữ bộ tộc Lào gần giống như cách vắt áo cà sa của Phật, tức phải vắt chéo từ vai trái qua ngực, phần có hoa văn tinh xảo phô ra ngoài từ trên vai xuống sau lưng gần tới cạp váy. Khi quàng, khăn che đi một bên vai, còn bên vai kia để trần, khoe làn da trắng và chiếc cổ cao ba ngón của cô gái. Có thể nói, chiếc khăn phụ trợ cùng chiếc váy, áo, tạo vẻ đẹp duyên dáng của người phụ nữ, nhất là khi họ khi thực hiện các động tác múa lăm vông hay múa điệu hoa đẹp Chăm Pa.

Khăn được dùng không chỉ trong các dịp lễ, dịp tết và các ngày hội (các khăn được dệt cầu kỳ) mà còn thay chiếc áo khi ở nhà (người phụ nữ Lào khi ở nhà chỉ dùng chiếc khăn quấn quanh mình, không mặc áo).

6. Trâm (*mạy cậu phóm*)

Phụ nữ Lào để tóc dài hoặc búi tóc sau gáy. Để giữ búi tóc được chặt, đẹp, phải dùng trâm cài xuyên qua búi tóc, nên người Lào có câu “*Phù ninh Lào cậu phóm biéng phe*” (Phụ nữ Lào búi tóc quàng khăn).

Trâm tóc thường làm bằng bạc (*ngân*), ngà voi (*nga xạng*); một đầu to, một đầu thon nhỏ, dài 7 - 8cm, để khi trâm cài vào tóc giữ búi tóc không bị tuột ra. Họ có thể cài thêm mũi trâm và cài dây bạc, khi trang điểm cho mái tóc thêm phần duyên dáng.

7. Các loại vòng

- Vòng tay (*póc khén* hoặc *sái khén*) được làm bằng bạc, vàng tây, vàng ta. Vòng tay có hai loại: một loại để tròn tron, một loại được chạm hoa văn hình rồng, hình hoa. Khi một đứa trẻ được sinh ra, ông bà ngoại hay ông bà nội cháu bé buộc một vòng chỉ cổ tay (*mắt khén*), gọi là vòng gọi vĩa về người (*ọn khuán*), như một thứ bùa dùng để chống các loại ma tà xâm hại, đứa trẻ không bị hay khóc.

- Vòng cổ (*póc kho* hoặc *sái kho*): được làm bằng bạc, vàng tây, vàng ta. Phần lớn người Lào thích làm vòng cổ kiểu giống cây mía (*pọng ọi*) xích nhau từng cái một, có chìa khóa hình chữ S. Vào ngày hỏi vợ, người Lào thường lấy vòng cổ kiểu giống cây mía này tặng cho nhau và làm đồ cưới xin.

- Nhẫn (*póc mur* hoặc *vẽn*): thường làm bằng bạc, vàng tây, vàng ta; có hai loại: một loại để trơn tròn, một loại có trang trí hoa văn đơn giản trên mặt hình chữ nhật. Nhẫn được phụ nữ đeo nhiều nhất là loại nhẫn trơn tròn và trong ngày cưới cũng là quà tặng, làm đồ cưới phổ biến nhất.

- Hoa tai (*tóng hú*): được làm bằng vàng ta, có đường kính tùy thuộc sở thích của từng người. Có hai loại hoa tai, một loại để hở, một đầu nhỏ hơn để luồn vào tai, ở hai đầu có cuộn vào nhau như hình đuôi con ốc; một loại có một vòng nhỏ móc vào tai, một vòng lớn hơn gần như dấu hỏi móc vào với vòng tròn nhỏ. Vòng lớn chủ yếu được trang trí hình trái tim, hình lá bồ đề, hình hoa sen. Khi đeo vào tai, phần như dấu hỏi bám vào phía dưới tai, chỉ để vòng tròn nhỏ móc vào tai. Loại hoa tai này tôn thêm vẻ duyên dáng của người phụ nữ.

Để có những bộ váy áo đẹp, người phụ nữ bộ tộc Lào trước đây phải tự tay trồng

bông, dệt vải, nhuộm màu với những bí quyết riêng trong tạo màu và kết hợp màu, cắt may, thêu thùa rất công phu, đòi hỏi sự kiên trì, thể hiện sự phong phú trong tư duy của người bộ tộc Lào đối với việc thiết kế bộ trang phục.

Hiện nay, do kinh tế phát triển, giao lưu văn hóa giữa các bộ tộc ngày càng tăng cường, bộ nữ phục truyền thống của bộ tộc Lào ở Sầm Nưa (chủ yếu là váy, áo) chỉ được những phụ nữ cao tuổi mặc vào những ngày lễ tết, cưới xin; còn các cô gái, những phụ nữ trung niên rất ít khi mặc, thay vào đó là những chiếc áo, váy may công nghiệp, cải tiến. Người viết bài này không chỉ mong giới thiệu những nét đẹp trong trang phục của người phụ nữ bộ tộc Lào, giúp các bạn trẻ bộ tộc Lào biết yêu quý, tự hào với vốn văn hóa truyền thống của cha ông, mà còn muốn các cấp chính quyền, các ngành có liên quan và chính nhân dân bộ tộc Lào có biện pháp bảo tồn vốn di sản văn hóa đang dần bị mai một.

Nghề dệt của người Thái ở huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An

Ảnh: Trần Hồng Hạnh